

Perekonnapiilt Nõuri kodumurul. Vasakul Jaan Villard, paremal ees koeraga Mart Villard ja Mardi taga nende ema Minna.

hävingut sidus ka Jaan Villard end ringhäälinguga. Paraku jätkus seda tegevust ainult mõneks kuuks.

17. septembril 1944 käivitus sakslaste taandumisplaan „Aster“ ja kõigil, kes veel olid lootnud millelegi, mis võiks päästa, hakkas korraga väga kiire. Ringhäälingu orkestri ja solistide viimane otse-eetris raadiojaama Landessender Reval vahendusel antud kontsert oli 12. septembril ja päris viimane lühike esinemine tol samal saatuslikul 17. septembril. Muusikutele tehti ettepanek evakueeruda koos ringhäälingurahvaga. Otsustamisega oli vähe või täpsemalt öeldes seda öieti ei olnudki.

Villardid olid otsuse ilmselt juba varem teinud. Üheks ajendiks võis olla Jaan Villardi venna, Rapla vallas isalt päritud Nõuri talu pidanud Mart Villardi ootamatu arreteerimine 1941. aasta suvel. On räägitud, et

Nõuri peremees Mart läks 6. augustil tavapäraselt Raplasse piima viima ja seal ta kinni peetigi. 1944. aastal oli Mart Villardi edasine käekäik kõigile lähedastele teadmata. Teadmatus põhjustab teadupärast kuuldusi ja nii hakkaski Mart Villardi ja teiste Raplas tolle suve traagilistel kuudel arreteeritute ning kadunuks jäänute kohta liikuma jutt, justkui oleks neid pikemalt Raplas kinni peetud, üle kuulatud ja siis siinsamas Viljandi maantee alguses asunud endise politseimaja juures maha lastud.

1944. aastal Eestist lahkudes ei saanud Jaan Villard teada, et ta vend oli selleks ajaks tõesti juba enam kui kaks aastat surnud, kuid viimne tund ei tabanud teda mitte siin Eestimaa pinnal. Mart Villardi toimik kinnitab, et ta lahkus igavikku 5. juulil 1942 Irkutski Aleksandrovski vanglahaiglas. Veel on sealt lugeda, et surm saabus südamerikke ja

enteriidi tagajärjel.

Kindlasti ei olnud venna seletamatu kadumine ainus põhjus. 1940.–1941. aastatel kogetu oli kõigil veel liiga hästi meeles, et loota punavõimu tagasi toojate ümbersünnile. Kõige värskemalt läbi elatud tragöödia, Tallinna barbaarne pommitamine, meie tähtsaima kultuuritempli hävitamine ja süütute tsiviilelanike tapmine ainult värskendas mälus mõne aasta taguseid õudusi.

Koos ringhäälingu toimetusega evakueeruvaid muusikuid oli paarikümne ringis. Täpselt ei ole õnnestunud kindlaks teha, millise laevaga Eestist taanduti. On viidatud, et raadiojaama Landessender Reval toimetuse jaoks olid broneeritud kohad 20. septembri õhtul teele läinud kaubalaeval Wartheland. Muide, selle reisiga lahkus Eestist ka kindralkomissar Litzmanni „õukond“ eesotsas siinse omavalitsuse juhi

Jaan Villard ja Elena Lepik-Villard neljakümnendate aastate alguses Eestis.

Hjalmar Mäega. Aga see, et Warthelandil olnud seltskonnaga läksid kaasa ka Elena ja Jaan Villard, pole üheselt kindel, sest oma mälestustes on nad rääkinud laevast, mis sai merel pommitabamuse ning jõudis vigastustele vaatamata ikkagi omal jõul Danzigi (Gdanski) sadamasse.

Wartheland selleks ei sobi. Neil saatuslikel päevadel oli Läänemerele palju traagikat. 21. septembri õhtul ründasid Läti rannikuvetes küll ka seda laeva viisnurkadega Boston-tüüpi ründelennukid (lääneliitlaste abi Punaarmeele) ja Eestist lahkuvaid laevu püüti torpedodega tabada, kuid pihta ei saadud. Ainult üks torpedo sattus vees „lutsu“ lüües, nagu mäletavad tolle reisi kaasa teinud, Warthelandiga ühel ajal Tallinnast

Eesti muusikud tekitavad furoori

Eestist põgenenud muusikutel läks esialgu ehk isegi natuke paremini kui ülejäänud põgenikel. Hakatuseks saadi tööd Poola pinnalt eestikeelseid saateid andma hakanud raadiojaamas – muusikaprogramme oli vaja ju otse-eetris ette kanda.

Seda leiba jätkus 1945. aasta aprillikuuni, aeg-ajalt tuli rinde liikumise kiirusest sõltuvalt ainult asukohta vahetada.

Rinde lähenedes pudenes grupp siiski lõpuks laiali. Osa muusikuid, Elena ja Jaan Villard nende hulgas, suundusid Lübeckisse. Paar nädalat pärast Saksamaa kapitulatsiooni, 1945. aasta mai lõpus korraldati sinna kogunenud orkestrantide ja solistidega paar head vastuvõttu leidnud kirikukontserti. Edasi tulid esinemised põgenikelaagrites, peamiselt kaasmaalastele, aga kuulajaid kogunes ka mujalt.

Eesti muusikute kuulsus aina kasvas ja peagi tekkis võimalus esineda juba ka kohalikele elanikele ja okupatsioonivõimude esindajatele. Üsna kiiresti laienesid Lübecki Eesti Kunstnike Ühenduse nime kandva muusikute grupi esinemised Lübeckist selle ümbrusse ning varsti kogu Briti okupatsioonitsooni Põhja-Saksamaal. Briti ja USA esindajad ei jõudnud ära imestada, et ühe nii väikese rahva põgenike hulgas on nii palju nii kõrge kultuuriga muusikuid.

1946. aastal koliti paremaid elamistingimusi otsides kogu trupiga Kesk-Saksamaale Detmoldi lähedale Blombergi väikelinna ja Lübecki Eesti Kunstnike Ühendus nimetati ümber Blombergi Eesti Kunstnike Ühenduseks, mis omakorda tõmbas magnetina ligi teisigi baltlasi ja ei läinudki väga pikalt aega, et Blombergist saaks Balti riikide põgenike kultuurikeskus, mis hakkas kandma Balti Kunstnike Keskuse nime.

Nad olid oma võimete tippu jõudnud küpsed kunstnikud, kuid võõras keskkonnas oli neil praktiliselt võimatu endale teed rajada.

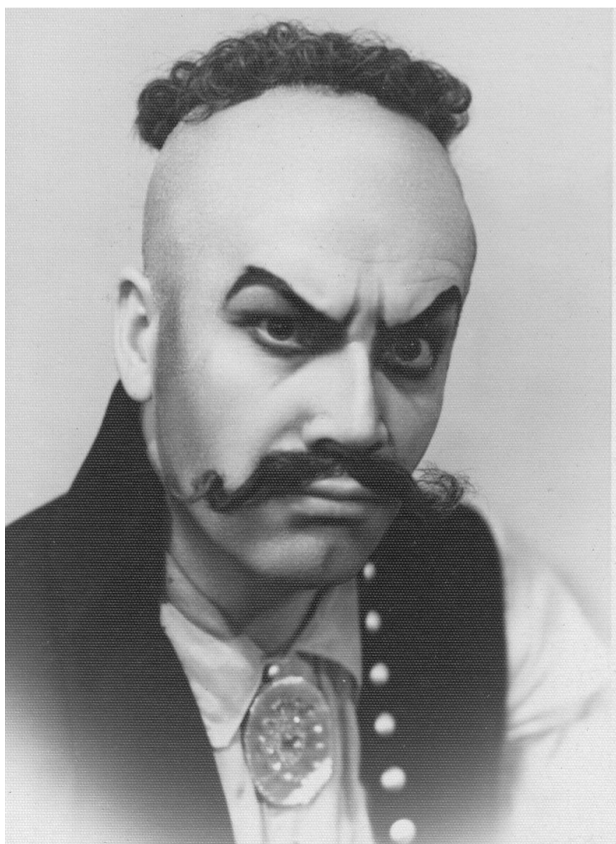
lahkunud põgenikelaeva Minden korstnasse, tappis kolm inimest, kuid laevale märkimisväärseid purustusi tekitada ei suutnud.

Tabamusi saanud laevu oli teisigi, kuid ühe, 19. septembril Tallinnast teele asunud kaubalaeva Waterlandi käekäik tundub kõige enam Villardite hilisemate meenutustega kokku langevat.

Tallinnast lahkumise järel tegi Waterland vahepeatuse Pärnus. Uuesti reisi alustades oli laeva pardal umbes 120 Pärnu lennukooli eestlastest lendurõpilast, mõnikümme omakaitse- ja politseiohvitseri ning umbes 60 tsiviilpõgenikku. Läti ranniku kohal tabas vene lennuki pomm laeva vööri. Kahjustused ei olnud kõige rängemad ja laeval õnnestus tõesti omal jõul, tõsi küll – mitte kohe Danzigi, vaid kõigepealt siiski Liibavi (Liepaja) sadamasse jõuda, kus tehti kahepäevane remondipeatus, et alus jälle sõidukõlblikuks muuta.

Lõpuks polegi see ju kõige olulisem, millise laevaga sihtpunkti jõuti. Hoopis tähtsam on, mis edasi sai.

(Järg 18. lk)

Jaan Villardi osatäitmistest on säilinud terve rida fotosid, kuid enamikul puuduvad kahjuks allkirjad. Kas vasakpoolsel pildil võiks olla Orlik Tšaikovski "Mazepast". Parempoolsel fotol on aga kindlasti munk Pimen Modest Mussorgski "Boriss Godunovist".